

Мармураш Л. П.,

Чортківський інститут підприємництва та бізнесу Тернопільського національного економічного університету

КОНЦЕПТ “HUMAN PERSON” В МОВНІЙ КАРТИНІ СВІТУ

У статті визначається концепт “ОСОБИСТІТЬ” шляхом концептуалізації. Досліджується співвідношення “ОСОБИСТОСТІ” і мовного (концептуального) начал в побудові мовної картини світу. У рамках антропологічної парадигми вивчається концепт “ОСОБИСТІТЬ”, який набуває нових відтінків значення, що доповнюють та розширюють його функціональні характеристики. Досліджується зовнішня і внутрішня форми слова, онтологією якого виступає пізнання через усвідомлення, з'єднання енергій.

Ключові слова: антропологічна парадигма, вторинна номінація, зовнішня і внутрішня форми слова, концепт “ОСОБИСТІТЬ”, концептуалізація, концептуальна картина, мовна картина світу, моделювання, онтологічний рівень, співвідношення.

В статье определяется концепт “ЛИЧНОСТЬ” через концептуализацию. Исследуется соотношение “ЛИЧНОСТЬ” и речевое (концептуальное) начало в построении языковой картины мира. В рамках антропологической парадигмы изучается концепт “ЛИЧНОСТЬ”, который получает новые значения, что дополняют и расширяют его функциональные характеристики. Исследуется внешняя и внутренняя формы слова, онтологией которого является познание через понимание, воссоединение энергий.

Ключевые слова: антропологическая парадигма, вторичная номинация, концепт “ЛИЧНОСТЬ”, концептуализация, концептуальная картина, языковая картина мира, моделирование, онтологический уровень, соотношение.

The concept “HUMAN PERSON” is defined through the conceptualisation. The correlation of the “HUMAN PERSON” and language source in the creation of the language world picture are explored. The concept “HUMAN PERSON” is studied through the anthropological paradigm. It takes new meanings and its functional characteristics are added. The internal and external forms of the word are researched in which cognition through understanding, energy units are its ontology.

Key words: anthropological paradigm, concept “HUMAN PERSON”, conceptual picture, conceptualisation, correlation, internal and external forms of the word, language world picture, modeling, ontological level, secondary nomination.

Пізнання людиною себе, свого духовного світу, “поетапно-часова специфіка морально-духовного зростання людини” привертає увагу науковців сучасності (Бех І., Зязюн І., Кондрацька Л., Кремень В.). В лінгвістиці ця проблема знаходить своє відображення в зверненні до антропологічної парадигми вивчення мови (Андрейчук Н., Гапченко О., Голубовська І., Левицький А., Маслово В., Попова З. та Стернін Й.), дослідженні функціонування номінації (Левицький А., Луцьова Т., Микитюк І., Мізін К.). Автори досліджують мову: як “живу” енергетичну систему” (Мізін К.); “в нерозривному зв'язку з мисленням, свідомістю, пізнанням, культурою, світоглядом як окремого індивідуума, так і мовного колективу, до якого він належить. У центрі уваги опинився детермінований певною культурою користувач мовою – суб'єкт, що пізнає світ, мислить, оцінює, відчуває” [5]. Проблема мовної особистості розглядається в контексті життєвого світу людини як середовища самоідентифікації людини, що віддзеркалює етнічний та історичний виміри культури [2].

В повній мірі особистість розкривається через семантичні ознаки, які представляються вторинною номінацією, що є “частиною цілого, функціонує ..., специфічне мовне явище, що базується на певних властивостях психічної та розумової діяльності людини і має свої особливі смислові та формальні маркери та характеристики” [11]. Одиниці номінації представляються “у формі ментальних просторів... Ментальні же моделі, співвідносячи слова з реальним світом, створюють ментальні світи. Їх конфігурація складає модель світу, висловлювання, тексту або ж дискурсу. Ментальний простір реконструюється для упорядкування й оцінки того, що сприймається” [7]. Це таке знання, що є значимим для людини, воно не просто сприймається, а й переживається, свідчить про виділеність певного факту чи феномену, небайдуже ставлення людини до цього феномену і визначається в діапазоні етичних (хороше – погане) чи естетичних (прекрасне – потворне) оцінок [8]. Ментальний простір об'єднує в осмислене ціле концептуальні одиниці пам'яті, вербальні знаки та реалії об'єктивного світу, які ними репрезентуються у людській свідомості [14].

Антропологічна парадигма, що включає онтологічний рівень, тісно пов'язана із вивченням концептуальної картини світу, концепту, будови слова, мовної особистості, духовної активності особистості.

Актуальність вивчення концепту “ОСОБИСТІТЬ” зумовлюється можливістю відстежити онтологічний (побудова, концептуалізація) рівень мови шляхом інтеграції особистості у соціокультурне середовище, ведення діалогу з ним. Мета розвідки – дослідження співвідношення “ОСОБИСТОСТІ” і мовного (концептуального) начал в побудові мовної картини світу.

Аналіз вищезазначеного проводиться на дослідженому визначенні “ОСОБИСТІТЬ” “HUMAN PERSON” [9] і концептуалізації, які, завдяки онтологічним характеристикам, розкривають своє значення і місце в антропологічній парадигмі, що засвідчує наукову новизну цього дослідження, це також передбачає необхідність “виходу за межі мовного коду”.

Ми створюємо, концептуалізуємо за участю мови природу концепту “HUMAN PERSON”. *The Human person is a spiritual material nature made in the image of God, and called to perfection through faith which acts through Love, imitating Commandments (the Ten Commandments) of bliss and virtue which, tended lovingly, become our second nature, renewed throughout life, healing by confession, by the lesson of sound sense (Lent), by contemplation*

(commandment which touches the branch of the mind), by humbleness in cognition of oneself. Це визначення є загальною закономірністю історичного розвитку, воно набуває сакрального значення. З позицій вторинної номінації значення слова, форма слова змінюються, відновлюється повнота значення, широта його вживання в культурно-історичних умовах. Тут ми орієнтуємося на ідеал цілісного знання, на наукові здобутки різних галузей. Мовні одиниці, наповнені етнокультурним змістом. Особистість – духовно-матеріальне єство створене Богом за своїм Образом і подобою і покликане до досконалості (через віру, що діє через любов) і наслідування заповідей “блаженства” – чеснот (яких дбайливо плекаючи, стають нашою другою натурою) (якщо людина дотримується заповідей Божих, то вони стають основою життя, внутрішній голос не дозволить іти неправильним шляхом), і оновлення (протягом усього життя) (людина завжди у пошуках Самості і дуже важливо знайти у собі цю золоту середину), зцілення (покаянням) (доброчливість створює ту енергію, яка допомагає зцілити людський організм), наукою розсудливості (постом) (бажання усім добра, хороші вчинки), спогляданням (заповіддю, що торкається царини розуму) (пізнання себе як людини духовної: душа – дух), смиренномудреністю (це наше покликання бути людиною) у пізнанні себе.

З позицій синергетики визначений концепт HUMAN PERSON – це складна система, що само розвивається, відбувається “адаптація” у мовному середовищі через онтологічний рівень, відбувається “співіснування різних автономних “центрів”, парадигм, методів, підходів, які конкурують, доповнюють один одного, і серед яких немає панівних”. За цих умов особистість постає як “відкрита, темпоральна, індетерміністична, плюралістична, імовірна сутність, що утворює середовище “вільного стану”, в якому постійно щось зникає і щось виникає...” [3].

Коди культури як сукупність смислів (і їхніх комбінацій), що містяться у всіх аспектах життєдіяльності людини (тілесному, духовному, соціальному), “розпредмечуються” у мовній картині світу як об’єктивованому віддзеркаленні світу культури через мову [2].

Філософська категорія трактує, що “у світі нічого не існує незалежно від людини, але виявляє себе, “спрацьовує” лише за присутності людини ... за умов певної побудови людського буття, певного ступеня залученості людини до світу” [1]. Людина є принципово незавершеною і реалізується тільки тоді, коли навчиться користуватися здобутками культури, вийде на рівень духовності: душа – дух. Адже “життя – це неминуча необхідність здійснити саме той проект буття, котрий є кожен з нас...” [1].

Мовна особистість є носієм культури, а в основі культури “закладено ціннісний принцип” [10, с. 42]. Тому феноменом концепту виступає ОСОБИСТІТЬ. Для моделювання концепту ми використовуємо (за Маслоу В.) ядро, яке є символом дослідження багатьох наук (філософії, історії, культурології, педагогіки, психології, когнітивної лінгвістики та ін.) – ОСОБИСТІТЬ HUMAN PERSON; периферію – все, що принесла культура, традиції, народний, особистий досвід (через словникові дефініції, особистісне визначення, звернення до етимології, філософських контекстів). Виділяємо образні елементи в ядрі: Selfcognition Самопізнання; Selfdefinition Самовизначення.

Словникова синонімія відображає класичні та традиційні уявлення про HUMAN PERSON: *психологічна складова, що включає фізичну*: being, body, creature, character, human, identity, individual, individuality, life, man, mortal, personage, personality, self, somebody, woman; і *духовну*: soul, spirit.

Лексема особистість, перебуваючи у певному культурно-концептуальному просторі, вступає в тісні зв’язки з іншими культурними концептами – SPIRITUALI духовний, PEERFECTION досконалість, FAITH віра, LOVE Любов, COMMANDMENTS Заповіді, BLISS блаженства, VIRTUE блаженства, CONFESSION покаяння, LENT Піст, CONTEMPLATION споглядання, HUMBLENESS смиренномудреність. При описі концепту враховуємо конотативні, образні, оцінні, асоціативні характеристики. Відбувається співвіднесення особистості та ідеальної картини світу.

Таким чином, концептуальна картина природи концепту “HUMAN PERSON” включає:

1) Ядро: “HUMAN PERSON” – Selfcognition Самопізнання; Selfdefinition Самовизначення.

2) Периферію: а) *фізична складова*: being, body, creature, character, human, identity, individual, individuality, life, man, mortal, personage, personality, self, somebody, woman; б) *духовна*: soul, spirit; в) *культурна*: spiritual духовний, perfection досконалість, faith віра, Love Любов, Commandments Заповіді, bliss блаженства, virtue блаженства, confession покаяння, Lent Піст, contemplation споглядання, humbleness смиренномудреність

Картина світу, яку можна назвати знанням про світ, лежить в основі індивідуальної і суспільної свідомості. Мова виконує вимоги пізнавального процесу [10, с. 49].

Відбувається трансформація духовних цінностей пізнання. Зв’язком цих процесів виступає слово, як образ взаємодії суб’єкта із суб’єктом, особистості і мовного (концептуального) начал. “Слово з самого свого народження для мовця є засобом розуміння себе” [15], це особистісний процес, живий організм, який має свою структуру і свою енергію. Предметом слова є діяльність пізнання, який виводить розум за межі, і торкає із світом, що є за межами наших власних психічних станів [16].

Лінгвістика розглядає в слові “зовнішню і внутрішню форми” (Потебня А., Флоренський П.). Внутрішня “постійно народжується, це явище життя духа”. Зовнішня – “це тіло організму”, що складається з *фонем*, яка “несе в собі життя”, основне ядро; *морфем*, на якій тримається *семема*. Душею слова є “його об’єктивне значення, цілий світ змісту” [16]. Шляхи формування семени індивідуальні. Слово заставляє пережити, відчувати, продумати семему. Воно підпорядковує. З іншої сторони, в слові “виходять гени моєї особистості ..., ввійшовши своїм словом в іншу особистість, я починаю в ній новий особистісний процес”. Онтологією цього процесу виступає “пізнання духа і пізнавального світу” через усвідомлення, який закріплює за людиною реальність буття. Людина пізнає світ через слово, ім’я, назву. Їх зміст входить в трансуб’єктивний світ. Відбувається з’єднання енергій. Людська енергія – це середовище для розвитку вищої енергії. Але в людському світогляді недостатньо онтологічності, ми нічого не продумуємо до кінця.

Основною функцією пізнання є пізнання одного буття в іншому, це закріплення за пізнавачим синергетичної реальності, закріплення змісту. “Зміст слова визначається семемою слова ... Частинки семми утворюються творчими діями, кожна з яких припускає завершення духовного росту ... пережитого всім народом” [16].

Отже, в основі концепту HUMAN PERSON є вторинна номінація, яка є і його душею, і яка пізнається шляхом діяльності, семема якої продумується, переживається, відчувається, усвідомлюється. “Семантика номінативних одиниць ... – це синергетична *єдність внутрішнього та зовнішнього змісту* мовного знаку” [4]. За словами Гапченко О., *внутрішня форма* номінативних одиниць через мотивуючі ознаки закріплює реалії навколишньої дійсності в мовній свідомості людини [4].

Мова фактично підпорядковує собі людину, визначає її практичну діяльність: людина чинить з предметами так, як подає їх мова, поводить у суспільстві так, як це приписує мова, мислить так, як це запрограмовано мовою [5].

“Ми мислимо концептами як глобальними квантами добре структурованого знання” [10, с. 49]. “Що постає процесом адаптації і збереження на рівні біоти, а ґносеологічно обумовлене пізнання – процесом повторення (осмислення чужого досвіду, засвоєння готового знання (gnome)” [6, с. 27].

Мовна картина світу є результатом концептуальної, яка передбачає послідовне пізнання світу. Відбувається осмислення отриманої інформації, ієрархія концептів. Мова об’єднує внутрішній та зовнішній світ людини. Людина самоорганізовується, що відбивається на лексичному, фразеологічному, граматичному, синергетичному, екзистенційному, епістемологічному рівнях мови.

У рамках антропологічної парадигми HUMAN PERSON концептуалізується, і через концептуалізацію у термінах інших, відбувається усвідомлення його глибинної сутності та розуміння його зв’язку з зовнішнім світом. Концепт HUMAN PERSON набуває нових відтінків значення, що доповнюють та розширюють його функціональні характеристики. HUMAN PERSON є онтологічним продовженням Слова.

Інтеграція людини у її життєвий світ здійснюється через структурування ... особистості. Він є, з одного боку, своєрідним полем напруженості, яке структурує ... особистість, а, з другого, структурується нею [2].

Перспективним у майбутньому є вивчення взаємодії окремих ментальних просторів у процесі створення концептуальної моделі HUMAN PERSON.

Література:

1. Аксиологія та ціннісні орієнтири людського буття [Електронний ресурс] // Методологія наукового пізнання. – Режим доступу : http://www.tnpu.edu.ua/subjects/87/Filosofiya/robocha_programa.htm – 444к
2. Андрейчук Н. Мовна особистість в антропокультурній лінгвістиці [Електронний ресурс] / Н. Андрейчук – Режим доступу : www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/Nz/Fil/2009_86/statti/26.pdf
3. Антонова О. Є. Дослідження проблеми обдарованості з позицій синергетичного підходу [Електронний ресурс] / О. Є. Антонова // Парадигма творення в сучасній науці : міжнар. конф. – Режим доступу : http://www.creation.in.ua/?Tezy_dopovidej/Antonova_O.E.
4. Гапченко О. А. Учення про внутрішню форму слова та його розвиток у контексті сучасної когнітивної лінгвістики [Електронний ресурс] / О. А. Гапченко. – Режим доступу : www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/Mikks/2011_33/15_20.pdf
5. Голубовська І. Антропологічна лінгвістика і класичні мови: можливості дослідження [Електронний ресурс] / І. Голубовська. – Режим доступу : www.lnu.edu.ua/faculty/inomov.new/Foreign.../2holubovska.pdf
6. Кондрацька Л. А. Художня епістемологія культури у вимірі педагогіки / Л. А. Кондрацька. – Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2002. – 408 с.
7. Левицький А. Е. Роль категоріальної семантики у забезпеченні функціонування номінативних одиниць сучасної англійської [Електронний ресурс] / А. Е. Левицький. – Режим доступу : eprints.zu.edu.ua/1135/1/04laesam.pdf
8. Луньова Т. В. Культурний компонент значення номінативних одиниць: критерії виділення [Електронний ресурс] / Т. В. Луньова. – Режим доступу: www.harmonystructures.com.ua/uploads/TEXTS.../Culture_in_Words.pdf
9. Мармураш Л. П. Проблема гуманістичної спрямованості освіти у контексті епістемологічної парадигми / Л. П. Мармураш // Наукові записки ТНПУ ім. В. Гнатюка. Серія : Педагогіка. – Тернопіль, 2010. – № 2. – С. 3–7.
10. Маслова В. А. Когнитивная лингвистика: Учебное пособие / В. А. Маслова. – Мн. : ТетраСистемс, 2004. – 256 с.
11. Микитюк І. М. Функціонування вторинної композиційно зумовленої номінації у художньому тексті (на матеріалі короткого англомовного оповідання) автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: 10.02.04 / І. М. Микитюк; Львів. нац. ун-т ім. І.Франка. – Л., 2003. – 20 с. [Електронний ресурс] – Режим доступу : disser.com.ua/contents/6740.html
12. Мізін К. І. Підґрунтя антропоцентричності мовних знаків: вторинна номінація [Електронний ресурс] / К. І. Мізін – Режим доступу : www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Ling/2009_3.pdf
13. Попова З. Д. Когнитивная лингвистика [Електронний ресурс] / З. Д. Попова, И. А. Стернин. – Режим доступу : <http://zinki.ru/book/kognitivnaya-lingvistika>
14. Попович М. М. Змістові аспекти лінгво-когнітивного поняття “ментальний простір” / М. М. Попович. Філологічні трактати. 20 – Том 2, № 2 ’2010. – Режим доступу : www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Filtr/2010_2/10pmpmp.pdf
15. Потебня А. А. Мысль и язык / А. А. Потебня // Слово и миф. – М. : Правда, 1989. – С. 17-200.
16. Флоренский П. А. У водоразделов мысли. Том 2 [Електронний ресурс] / П. А. Флоренский. – Режим доступу : www.vehi.net/florensky/vodorazd/index.html
17. Dictionary.com [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://dictionary.reference.com>